

Het blijkt, dat verscheidene van de in de tabel voorkomende soorten ook in Scandinavië geregeld samen met de Zweedse kornoelje worden aangetroffen, t.w. Rode en Blauwe bosbes, Bochtige smeie, Hengel, Bronsmos, Etagemos en in mindere mate ook Gaffeltandmos (5).

Tenslotte wil ik nog wijzen op een morphologische bijzonderheid van *Cornus suecica*. Wat bij deze soort een bloem lijkt te

zijn, is in feite een bloeiwijze, omgeven door een viertal schutbladen, die in normale gevallen wit zijn. Ik trof evenwel afwijkende exemplaren aan, waarvan de schutbladen gedeeltelijk groen waren, zelfs één waaraan zo goed als geen wit meer te zien was. Een foto van enkele exemplaren met dergelijke groen-wit-bonte schutbladen gaat hierbij (fig. 2).

Litteratuur:

- 1) Beijerinck, Dr W., De flora van het „Drentsch district” II. D.L.N. 33, 1929, 343-347.
- 2) Beijerinck, Dr W., Aanteekeningen over het Noorden van Finsch Lapland. T.K.N.A.G. 1936, 204-230.
- 3) Duiven, Mart. J., Oerbos in Drente. D.L.N. 58, 1955, 202-206.
- 4) Hegi, Dr G., Illustrierte Flora von Mittel-Europa, V. Band, 2. Teil, p. 1556, Münch., 1926.
- 5) Kujala, Viljo, Untersuchungen über Waldtypen in Petsamo und in angrenzenden Teilen von Inari-Lappland. Comm. Inst. quaest. forest. Finlandiae 13, Helsinki, 1929.
- 6) Lagerberg, T., Svenska fjällblommer, Stockholm, 1931.
- 7) Regel, Constantin, Cornus L. section Arctocrania Endl. Die Pflanzenareale, 2. Reihe, Heft 7, Karte 69, Jena, 1930.
- 8) Rietz, G. Einar du, Die regionale Gliederung der Skandinavischen Vegetation, Uppsala, 1925.

HET ZWARTE MEER *Vogelringseizoen 1955*

J. A. F. KORIDON

(vogelwachter bij het Staatsbosbeheer)

Vele van onze moerasvogels leiden een min of meer verborgen levenswijze en dit maakt het vaak onmogelijk ze voldoende te observeren of hun aanwezigheid vast te stellen. Het meest uitgesproken voorbeeld daarvan leveren wel vier van onze rallen (*Rallidae*): de Waterral, het Porseleinhoen, het Kleine en het Kleinste waterhoen. In het reservaat het „Zwarte Meer” komen zij alle vier voor en sommige dagen hoort men hun geluiden veelvuldig en duidelijk. Een volgende dag hoort men ze echter maar schaars of helemaal niet, hoewel ze meestal toch even talrijk aanwezig

zijn. Doorgaans is een verandering in de weersomstandigheden de oorzaak van dit gewijzigde gedrag.

De vraag, in welke mate moerasvogels de moerasgebieden bevolken, wordt door vele ornithologen in het bijzonder voor de rallen gesteld, daar deze door hun verborgen levenswijze en geheimzinnig gedrag de nieuwsgierigheid van iedere ornitholoog opwekken. Het observeren van Waterral, Porseleinhoen, Kleine en Kleinste waterhoen blijft evenwel een zeer moeilijke opgave. Ondanks de sterke toename van het aantal veldornithologen in de laatste

halve eeuw bleef het aantal waarnemingen van het Kleine en van het Kleinste waterhoen bv. uiterst beperkt.

Het is merkwaardig dat de literatuur deze vogels veelal als zeer schuw kenmerkt. De vrij schaarse onderzoeken van de laatste jaren hebben echter aangetoond, dat de rallen in het algemeen helemaal niet schuw zijn. Integendeel blijken ze vaak opvallend nieuwsgierig.

Zoals bekend, zijn Waterral, Porseleinhoen, Kleine en Kleinste waterhoen vogels van de schemering, die zich slechts zelden bij daglicht vertonen. In een moerasgebied zoals het Zwarte Meer, met gunstige biotopen voor deze soorten, krijgt men in de avonduren als regel wel enkele van deze geheimzinnige geluidsvoortbrengers te zien. Gedurende augustus 1955 besteedden wij verscheidene avonden om hun doen en laten te observeren. Een bijzonder geschikt terrein hiervoor was wel de Garste, de scheidingssloot tussen het Stuuropveld en het Garsteveld (fig. 2). Deze sloot, gedurende die periode bedekt met een zeer dikke laag Grote kroosvaren (*Azolla filiculoides*), is een geliefde pleisterplaats van de ralachtigen. Gezeten in een bootje zagen wij ze daar lopen over de kroosvaren, waaraan ze zich waarschijnlijk te goed deden, dan wel daarop insecten of insectenlarven bemachtigden. Met zekerheid heb ik kunnen constateren, dat er zich alleen reeds aan de Garste ongeveer 35 à 40 rallen ophielden. Tijdens de schemering was het evenwel niet mogelijk met voldoende zekerheid de soorten te onderscheiden. Alleen de Waterral maakte hierop een uitzondering, daar hij een veel langere snavel heeft dan het Porseleinhoen en het Kleine en het Kleinste waterhoen en daaraan meestal ook in het halfdonker te herkennen is. Verder nam ik enkele proefnemingen met het nabootsen van vo-

gelgeluiden. Voor dit doel gebruikte ik een lucifersdoosje waarmee met behulp van een lucifershoutje tal van kras- en piepgeluiden zijn voort te brengen. Een dergelijke methode wordt reeds jaren lang gebezigd door kanariekwakers om hun vogels op zang te brengen. Ook bepaalde in het wild levende vogelsoorten blijken niet ongevoelig voor kunstmatige lokgeluiden. Het was mij mogelijk op deze wijze een Porseleinhoen tot op plm. 6 meter naderbij te lokken, waar het enige tijd mijn verrichtingen met het lucifersdoosje bleef gadeslaan. Op een dergelijke manier is het in broed- en trektijd reeds mogelijk het voorkomen van de genoemde rallensoorten in het reservaat enigszins vast te stellen. De moeilijkheid blijft echter van de waarneming van bijzondere soorten het positieve bewijs te leveren.

Ook bij de rietzangersfamilie geeft het onderscheiden van de soorten in het veld vaak moeilijkheden. Onder vele omstandigheden blijken de onderlinge verschillen in bouw en kleur te gering om onmiddellijk zonder twijfel te kunnen vaststellen tot welke soort een waargenomen vogel behoort. Ik denk hierbij bv. aan de veldkenmerken van Snor en Krekeltzanger. Ook Kleine karekiet en Bosrietzanger zijn moeilijk uit elkaar te houden. Daarbij maakt de bewegelijkheid van deze kleine zangers het determineren in het veld vaak nog lastiger. Ten slotte speelt de weersgesteldheid en in het bijzonder de belichting bij de waarneming een belangrijke rol. Zelfs een uitstekende kijker lost de moeilijkheden niet altijd ten volle op. Deze problemen zijn vanzelfsprekend aanmerkelijk lichter gedurende de broedtijd, wanneer de gesteldheid van het terrein, de eventuele nest-situatie e.d. en vooral de zang het determineren aanzienlijk vergemakkelijkt.

Hoewel de literatuur bepaalde vogel-

soorten voor ons land, hetzij als broedvogel, gast of doortrekker, als zeer zeldzaam aanmerkt, ben ik er voor sommige gevallen van overtuigd, dat het tegendeel het geval is en dat de moeilijke onderscheiding in het veld of de verborgen levenswijze er de schuld van is, dat deze soorten zelden worden opgemerkt. De gebruikelijke veldwaarnemingen zijn hier ten enen male onvoldoende. Het komt mij voor dat in deze gevallen het vangen van de vogels de beste oplossing biedt. Is zo'n „zeldzame" vogel bemachtigd, zo kan deze na deskundig gedetermineerd en geringd te zijn, weer in vrijheid worden gesteld. Op deze wijze worden zowel de ornithologie als de vogels het beste gediend. Ik veronderstel daarbij, dat het niet direct noodzakelijk is, dat de vogel wordt gedood om als bewijsstuk te worden verzameld. Jaarlijks worden hier te lande op de zg. vinkebanen, het kievitsslag, in de eendekooien en op nog andere wijze duizenden vogels gevangen en geringd. De grootste vangsten betreffen die van de Spreeuw, de vinkachtigen, Kievit en Goudplevier, de zwemeenden en de meeuwensoorten, welke laatste evenwel in aanzienlijk aantal ook als donsjong worden geringd. Het aantal moerasvogels, dat in Nederland geringd wordt, is evenwel van weinig betekenis en het Kleine en het Kleinste waterhoen komen bv. in het geheel niet op de ringlijst voor. Bij het totale aantal van 122351 in de jaren 1949 tot en met 1953 in Nederland geringde vogels waren o.a. 671 Rietgorzen, 300 Rietzangers, 225 Grote en 229 Kleine karekieten, 78 Baardmezen, maar geen enkele Snor. Van de Waterral werden slechts 7 exemplaren geringd, van het Porseleinhoentje slechts 1 en van Kleine en Kleinste waterhoen zoals wij zagen geen enkel. Een plan om moerasvogels in groter aan-

tal te ringen, heeft reeds geruime tijd mijn volle aandacht, te meer daar ook het Museum van Natuurlijke Historie te Leiden te kennen heeft gegeven het ringen van moerasvogels op grotere schaal toe te juichen.

De gebruikelijke methoden van het open veld of het bos zijn echter minder praktisch, zo niet in vele gevallen geheel onbruikbaar voor het vangen van moerasvogels. Vanzelfsprekend zijn er diverse andere vangmethoden, die voor dit doel beter geschikt zijn. Het is algemeen bekend, dat in vroeger jaren de vogelvangst in het moerasland, toen ze nog niet door de wet was verboden, voornamelijk werd uitgeoefend door de beroepsvisser-jager. Zij betekende voor hem een welkome bijverdiensite. De kleine zangertjes werden in hoofdzaak gevangen met vis- en aalfuiken (soms ook met lijmgarden), terwijl de grotere vogels, zoals eenden, in de regel werden bemachtigd met zg. schakelnetten (wargarens).

Van deze methoden gaf ik de voorkeur aan de vangst met fuiken, aangezien de gevangen vogels — mits tijdig bevrijd — hiervan ook niet de minste nadelige gevolgen ondervinden. Een oude beroepsvisser vertelde mij, dat hij vroeger als hij gedurende de zomermaanden zijn fuiken te drogen hing, daarin dagelijks één tot zeven karekieten aantrof (die hij dan weer de vrijheid gaf). Nu is een dergelijke vangst zeker niet overweldigend te noemen, in het bijzonder als men bedenkt dat de vissers doorgaans een aantal fuiken tegelijk te drogen hangen. Maar ik was van mening, dat indien de fuiken in het domein van de vogels (dus in de begroeiing) werden geplaatst en de opening daarenboven nog van een ruime uitbouw van netwerk werd voorzien, dit de vangsten aanzienlijk zou doen stijgen.

In juli 1952 plaatste ik volgens dit plan in het reservaat een fuik in een terrein, waar zich vrij veel karekieten, Rietzangers, Porseleinhoentjes en Waterrallen ophielden. Op 26 juli van dat jaar noteerde ik de eerste vangsten: een Porseleinhoen en twee Kleine karekieten. Hoewel ik vervolgens met korte onderbrekingen het vangmateriaal bleef uitzetten en daaraan de uiterste zorg besteedde, bleven de vangsten ver beneden alle verwachtingen; eerst op 3 en 4 augustus d.a.v. ving ik nog telkens één Kleine karekiet. Teleurgesteld in de resultaten beëindigde ik daarom deze vangmethode.

Na enige studie te hebben gemaakt van de gedragingen van de kleine zangers in het veld, leek het mij ook mogelijk ze te bemachtigen met behulp van een schakelnetje. Ik vervaardigde een speciaal schakelnetje en beproefde de doelmatigheid bij huis. In een minimum van tijd had ik een viertal Huismussen gevangen. Daar de vogels zich echter dusdanig in het net hadden verward, dat het om ze heelhuids daaruit te bevrijden nodig was het maaswerk te verbreken, achtte ik het schakelnetje ten enen male ongeschikt en zag ik verder van deze vangmethode af.

In augustus 1953 probeerde ik nogmaals de fuik-methode. De fuik werd nu evenwel, na te zijn opgesteld, niet gecamoufleerd en om de dag verplaatst. Slechts één Kleine karekiet werd op deze manier gevangen, zodat ook nu de proefneming als volkomen mislukt moest worden beschouwd.

Ten behoeve van de rallenvangst schafte ik mij gedurende de winter 1953-1954 een zg. kwartelnetje aan. Tijdens de vorstperiode nam ik op 29 januari en op 24 februari 1954 een tweetal proeven met dit netje, waarbij telkens één Waterral werd bemachtigd. Hoewel deze eerste resultaten

vrij gunstig leken, bleek bij enkele proefnemingen in de daaropvolgende zomer en herfst het kwartelnetje geenszins aan de verwachtingen te voldoen. Ondanks het vrij aanzienlijk aantal Waterrallen, dat zich in die periode in het reservaat ophield, was het mij niet mogelijk met het netje ook maar één exemplaar te vangen. Tijdens de vorstperiode in 1954-1955 plaatste ik bij een gehakte bijt in het ijs op een slootje in het reservaat een net van 10×2 meter. Het werd in een V-vorm

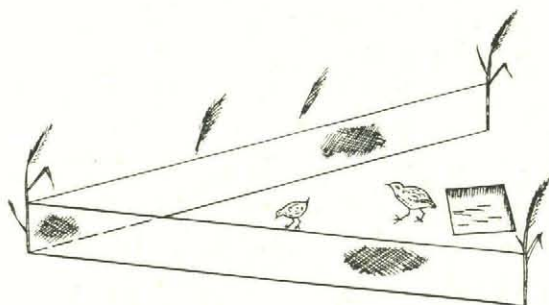


Fig. 1. Het V-vormig net.

rondom de bijt opgesteld (fig. 1). Bij die bijt vertoefden regelmatig een drietal Roerdompen, een klein aantal Waterrallen en een Waterhoen. Zodra een van deze vogels verscheen, wachtte ik, verdekt opgesteld, tot hij zich tegoed had gedaan aan het voedsel, dat de bijt hem opleverde. Dan begaf ik mij naar de bijt, met het gevolg dat de vogel in de regel in het net terecht kwam. Merkwaardig was daarbij, dat terwijl het net van boven geheel open was, de slechts aan weerszijden ingesloten vogels niet uit het net opvlogen doch met de kop en snavel tegen het maaswerk dwende een uitweg trachtten te vinden. In zeer korte tijd ving ik zo de drie Roerdompen, een viertal Waterrallen en het Waterhoen. Na het ringen weer in vrijheid gesteld, vertoonden zij in het geheel geen schuwheid als gevolg van het vangen, maar

bezochten weer regelmatig de bijt. In de zomer van 1955 besteedden wij o.a. bijzondere aandacht aan de trekbewegingen van de Rietzanger. Voor het verrichten der waarnemingen kozen wij de rietzoom aan het afvoerslootje van het zg. Garstegemaaltje (fig. 2). Deze plaats is

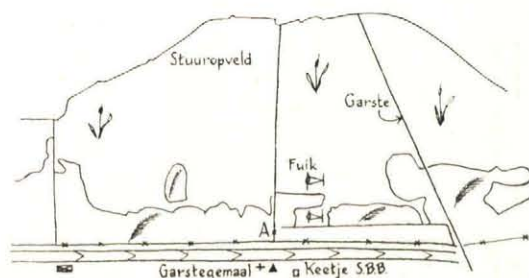


Fig. 2. Zwarte-Meeroever bij het Garstegemaaltje.

daartoe zeer geschikt, daar hier een onderbreking in een overigens aaneensluitende rietbegroeiing aanwezig is. Op dergelijke plaatsen komen dikwijls weifelings- en stuwingsverschijnselen bij de vogels voor, wat het observeren aanzienlijk vergemakkelijkt.

De najaarstrek der Rietzangers ving dit seizoen zeer waarschijnlijk reeds 29 juni aan; wij namen toen bij punt A vier „trekkende” exemplaren waar. Ook de daaropvolgende dagen hielden zich regelmatig troepjes Rietzangers in de rietzoom op, die zich steeds in dezelfde richting verplaatsten. Hoewel het bekend is, dat de Rietzanger overwegend een nachttrekker is, ben ik er min of meer van overtuigd dat ook overdag een verplaatsing over kleine afstanden plaats vindt en wel tijdens het voedselzoeken. Het Zwarte Meer met zijn aaneensluitende begroeiing leent zich daar uitstekend voor. Wij constateerden nl. dat de Rietzangers (en later ook de karekieten) zich overdag onder alle heersende

winden slechts in één bepaalde richting, en wel naar het oosten, bewogen.

Mede gestimuleerd door de aanhoudende rietzangertrek plaatste ik op 26 juli 1955 een fuikje bij punt A (fig. 2), op plm. een meter hoogte, hoewel ik van de fuikvangst eigenlijk geen verwachtingen meer koesterde. Toen ik na enige werkzaamheden in het reservaat bij de fuik terugkwam bevonden zich daarin twee Rietzangers. Dit resultaat verbaasde me nogal, vooral omdat ik de fuik niet in de rietbegroeiing doch aan de buitenrand en bovendien ongemouflageerd, dus geheel zichtbaar voor de vogels, had opgesteld. Aangemoedigd door het gunstige resultaat werd deze vangmethode voor de rietzangerachtigen voortgezet tot 22 september; de doortrek liep toen vrijwel ten einde. In de laatste fase geschiedde de vangst met een drietal aalfuikjes (fijnmazige fuiken met een maaswijdte van plm. 11 mm).

Gedurende de periode van de rietzanger- en karekietentrek vertoefden er ook een groot aantal ralachtigen in het reservaat. Voor de vangst van deze dieren plaatste ik een fuik op de grond in de zg. onlandbegroeiing. Aan deze methode is het risico verbonden, dat ook allerlei roofgedierte in de fuik terecht komt, dat de mazen stuk trekt of doorknaagt. Aan de „rallenfuik” werd op die manier dan ook enige malen aanzienlijke schade toegebracht. In zulke gevallen is het aan te bevelen fuiken van metaalgaas te gebruiken.

De rietzanger- en karekietenvangst met de vrij geplaatste, ongemouflageerde fuiken verliep zeer gunstig, terwijl ook de „rallenfuik” een redelijk succes opleverde. De resultaten zijn samengevat in het onderstaande tabelletje.

Vangsten met de fuikmethode in 1955

Rietzanger	179
Kleine karekiet	219

Grote karekiet	7
Snor	5
Sprinkhaanrietzanger	1
Waterrietzanger	1
Krekelzanger	1
Baardmees	12
Waterral	3
Porseleinhoen	6
Kleine waterhoen	1
Kleinste waterhoen	3
Waterhoen	1
Totaal	443 ex.

De weersgesteldheid was gedurende de vangstperiode wel bijzonder goed, wat uiteindelijk de vangresultaten in zeer gunstige zin heeft beïnvloed. Aan de andere kant geschiedde het vangen met ondeugdelijk materiaal; herhaaldelijk moesten er reparaties aan het netwerk worden verricht. Met de beschikking over een tiental fuiken zou het m.i. mogelijk zijn, bij gelijke weersomstandigheden, per seizoen plm. duizend moerasvogels te bemachtigen en te ringen, hetgeen het trekonderzoek zeer ten goede zou komen.

We deden gedurende de vangperiode nog enkele waarnemingen. Het bleek ons dat de rietzangerachtigen in het geheel niet bevreesd waren voor de fuik. Zo lang deze in het volle zonlicht stond, vormde ze voor hen zelfs een gezochte pleisterplaats. Gedurig hipten de vogeltjes zigzagsgewijs over het netwerk. Kwam er daarbij een voor de opening van de fuik terecht dan vloog het zonder meer naar binnen, om daar de klauterpartij voort te zetten, en bracht zo zichzelf in het gevang. De oorzaak van de aantrekkelijkheid van de fuik was, dat er bij zonneschijn een groot aantal insecten het netwerk bevolkten, en daarop maakten de vogels jacht. Bij het opstellen van de fuiken werd dan ook rekening gehouden met de „hoogtestand”

van de muggen, die in sterke mate afhankelijk is van het weer (fig. 3). Bij de controle 's morgens om zes uur troffen wij de fuiken in de regel leeg aan. De beste vangresultaten noteerden wij doorgaans tussen acht en elf uur 's morgens, doch dikwijls was er ook in de namiddag, enkele uren voor zonsondergang, sprake van een plotseling weer stijgende vangst.

Door het voortbrengen van kunstmatige „vogelgeluiden” lokte ik een tweetal Snorren, die op een opgestelde fuik gingen zitten. Een van de twee werd zo door de kunstmatige geluiden gestimuleerd, dat hij luidkeels begon te zingen. Even later ging hij de fuik binnen. Hij werd geringd en weer vrijgelaten.

Kwam er een Baardmees in de fuik terecht, dan lokte hij door voortdurend roepen alle in de nabijheid vertoevende soortgenoten naderbij. Wellicht was het op deze wijze mogelijk geweest een groter aantal Baardmezen te ringen. Deze kansen hebben wij echter niet benut omdat wij het beter achten de gevangen vogels zo spoedig mogelijk de vrijheid te hergeven, in het bijzonder als het een Baardmees betreft.



Fig. 3. Hoogtestand van een fuik bij warm en windstil weer. Foto D. Woudstra.

De rallen werden steeds gevangen in netten die op de grond werden geplaatst (kwartelnetje, V-vormig net, „rallenfuik“). Slechts één maal werd een Kleinste waterhoen gevangen in een fuik op ongeveer een meter boven de grond. Dat rallen bijzonder nieuwsgierig zijn, constateerden wij ook in de vangperiode. Twee maal namen wij waar dat een Waterral boven op een opgestelde fuik vloog en deze aan alle zijden begluurde.

Aan het eind van mijn verslag rest mij een woord van dank aan de Controleur-Vogelwet, de heer A. van den Berg, die mij diverse malen bij het vangen behulpzaam was.

Litteratuur:

- C. Eijkman c.s., De Nederlandse Vogels.
E. van Koersveld, Rarae Aves.
J. Taapken, Limosa 24 en 25.
C. Junge en J. Taapken, Limosa 26, 27 en 28.

VRAGEN EN KORTE MEDEDELINGEN

Kraaiachtigen redden zich wel. Kraaiachtigen zijn intelligente vogels, vooral de grotere soorten onder hen, waarover degenen kunnen meespreken, die hen als huisgenoot hebben meegemaakt. Die slimheid zal hun best te pas komen om barre winters te overleven. Wanneer het gewone voer schaars of onbereikbaar is geworden, moet men iets anders weten te bemachtigen. Zoals vorige winter ook twee Wageningse Torenvalken deden, die elk in een verschillend gedeelte van de stad mussen gingen jagen, toen de muizen van het land onder de bevroren sneeuw bedolven bleven. Het ging hun wel niet zo goed af als de Sperwer, aangeboren overrompelaar en mussenverdelger bij uitstek, maar toch: het gelukte soms en zo kon het leven behouden blijven, al bleef de honger op de achtergrond. Ook van uilen is bekend, dat ze overschakelen op zangvogels, die ze geruisloos wegplukken uit hun slaapplaatsen. Om nu op de Kraaiachtigen terug te komen, deze hebben op vele andere vogels voor, dat ze van alles eten en, hoewel ze geen haaksnavel hebben, toch sluwe rovers kunnen zijn. Twee nieuwe waarnemingen omtrent het gedrag van Kraaiachtigen deed mijn vrouw onderscheidenlijk op de beide ijsdagen 15 en 16 februari, die ons nog zo vers in het geheugen liggen. Niet zodra kwam een Dodaars aan de oppervlakte van het ondiepe Nieuwe Kanaal nabij Wageningen, of een Ekster en een Vlaamse gaai stootten beiden naar het kleine duikertje, dat gelukkig nog goed fit bleek te zijn. Waar echter de metgezel gebleven was? Geruime tijd hadden we twee

Dodaarsjes in het wak gezien.

Op de zonnige, windstille namiddag van de koudste dag sinds 1850 vloog een Zwarte kraai op van zijn uitkijkpost. Boven de hoge zonkant van bovengenoemd kanaal, nochtans met losse sneeuw bedekt, wat verder het Binnenveld in, waar geen weg er meer langs loopt, liet hij zich plotseling vallen en greep iets met de poten, dat werd meegenomen naar een paal. Met de kijker was goed te zien, dat de prooi een muis was, die daar uit elkaar werd getrokken voor het wellicht verlate middagmaal. Goed afgekeken van de talrijke Buizerds, die hier 's winters op dezelfde wijze jagen en hun muizen verorberen!

Wageningen.

Prof. Dr D. M. de Vries.

Blauwe-reigertelling 1956. In 1949 werd onder auspiciën van het Staatsbosbeheer een onderzoek ingesteld naar het voorkomen van de Blauwe reiger als broedvogel in Nederland. Dank zij veler en wellicht ook dank zij uw medewerking kon na afloop van dit onderzoek een vrij volledig overzicht worden samengesteld over de stand van deze vogel. Dit overzicht werd in 1950 gepubliceerd in het tijdschrift „Ardea“, terwijl uittreksels verschenen in verschillende dagbladen en periodieken. Ik moge derhalve hier volstaan met het vermelden van het feit, dat in 1949 in totaal plm 4540 paar Blauwe reigers in ons land aanwezig bleken te zijn over 115 kolonies. Het is de bedoeling over 1956 wederom een